

ΤΖΟΝ ΧΙΡΣΤ

ΣΥΝΤΟΜΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΥΡΩΠΗΣ

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
----------------	---

Η ΣΥΝΤΟΜΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Κεφάλαιο 1. <i>Η Ευρώπη της Αρχαιότητας και του Μεσαίωνα</i>	13
Κεφάλαιο 2. <i>Η Ευρώπη των Νεότερων Χρόνων</i>	42
ΙΝΤΕΡΛΟΥΔΙΟ <i>Το κλασικό αίσθημα</i>	73

Η ΕΚΤΕΝΕΣΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Κεφάλαιο 3. <i>Επιδρομές και κατακτήσεις</i>	84
Κεφάλαιο 4. <i>Μορφές διακυβέρνησης I</i>	107
Κεφάλαιο 5. <i>Μορφές διακυβέρνησης II</i>	130
Κεφάλαιο 6. <i>Αυτοκράτορες και πάπες</i>	160
Κεφάλαιο 7. <i>Γλώσσες</i>	185
Κεφάλαιο 8. <i>Οι απλοί άνθρωποι</i>	205
ΙΝΤΕΡΛΟΥΔΙΟ <i>Τι συνέβη με την Ευρώπη;</i>	229

ΚΑΤΑΣΤΡΕΠΤΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ.....

Κεφάλαιο 9. <i>Εκβιομηχάνιση και επανάσταση</i>	240
Κεφάλαιο 10. <i>Δύο παγκόσμιοι πόλεμοι</i>	270

<i>Κατάλογος χαρτών και εικόνων</i>	313
---	-----

Πρόλογος

ΑΝ ΣΑΣ ΑΡΕΣΕΙ ΝΑ ΠΗΓΑΙΝΕΤΕ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ενός βιβλίου για να δείτε τι θα γίνει, θα το απολαύσετε αυτό το βιβλίο. Το τέλος ξεκινά λίγο μετά την αρχή. Διηγείται την ιστορία της Ευρώπης έξι φορές, και η καθεμιά είναι από διαφορετική οπτική γωνία.

Αρχικά επρόκειτο για διαλέξεις που σκοπό είχαν να παρουσιάσουν την ευρωπαϊκή ιστορία σε φοιτητές. Δεν ξεκίνησα από την αρχή για να συνεχίσω μέχρι το τέλος. Έκανα στους φοιτητές μια γρήγορη επισκόπηση και αργότερα επανερχόμουν με περισσότερες λεπτομέρειες.

Οι δύο πρώτες διαλέξεις σκιαγραφούν ολόκληρη την ευρωπαϊκή ιστορία και αποτελούν πραγματικά τη συντομότερη παρουσίασή της. Οι επόμενες έξι πραγματεύονται ένα συγκεκριμένο θέμα με σκοπό τη βαθύτερη κατανόησή του μέσα από μια πιο εμπειρισιατωμένη επανεξέταση.

Ένα αφήγημα έχει πλοκή: αρχή, μέση και τέλος. Η εξιστόρηση ενός πολιτισμού ωστόσο δεν εκτυλίσσεται κατ' αυτή την έννοια. Μας συνεπαίρνει η αφήγηση αν πιστεύουμε ότι ένας πολιτισμός πρέπει να έχει άνοδο και πτώση, έστω κι αν θα έχει ένα τέλος. Σκοπός μου στο βιβλίο αυτό είναι να συλλάβω τα κύρια στοιχεία του ευρωπαϊκού πολιτισμού και να δω πώς αναδιαμορφώθηκαν μέσα στον χρόνο· να δείξω πώς το νέο παίρνει μορφή από το παλιό, πώς το παλιό ανθίσταται και επανέρχεται.

Τα ιστορικά βιβλία καταπιάνονται με πολλά γεγονότα και

πρόσωπα· αυτό είναι ένα από τα δυνατά σημεία της ιστορίας και μας φέρνει πιο κοντά στη ζωή. Αλλά ποιο είναι το όλο νόημα; Ποια πράγματα είναι όντως σημαντικά; Αυτά είναι τα ερωτήματα τα οποία έχω πάντοτε κατά νου. Έτσι, πολλά πρόσωπα και γεγονότα που αναφέρονται σε άλλα ιστορικά βιβλία δεν συμπεριλαμβάνονται στο συγκεκριμένο.

Μετά την παρουσίαση των κλασικών χρόνων, ή χρόνων της Αρχαιότητας, το βιβλίο ασχολείται κυρίως με τη δυτική Ευρώπη. Δεν είναι όλα τα μέρη της Ευρώπης εξίσου σημαντικά για τη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Η Αναγέννηση στην Ιταλία, η Μεταρρύθμιση στη Γερμανία, η κοινοβουλευτική διακυβέρνηση στην Αγγλία, η δημοκρατία της επανάστασης στη Γαλλία επηρέασαν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό περισσότερο απ' ό,τι οι διχοτομήσεις της Πολωνίας.

Βασίστηκα σε μεγάλο βαθμό στο έργο ιστορικών κοινωνιολόγων, ιδιαίτερα του Μάικλ Μαν και της Πατρίσια Κρόουν. Η καθηγήτρια Κρόουν δεν είναι ειδική στην ευρωπαϊκή ιστορία· ειδικότητά της είναι το ισλάμ. Αλλά σε ένα μικρό βιβλίο με τίτλο *Pre-Industrial Societies* συμπεριέλαβε ένα κεφάλαιο γύρω από την «Ιδιαιτερότητα της Ευρώπης». Πρόκειται για ένα τουρ ντε φορς, μια ολοκληρωμένη ιστορία σε τριάντα σελίδες, σύντομη σχεδόν όσο και η δική μου σύντομότερη ιστορία. Από εκεί άντλησα την ιδέα πώς να φτιάξω και να επεξεργαστώ την ευρωπαϊκή σύνθεση, το ευρωπαϊκό μείγμα όπως το παρουσιάζω στις δύο πρώτες διαλέξεις μου. Της οφείλω πολλά.

Για κάποια χρόνια στο Πανεπιστήμιο Λα Τρομπ στη Μελβούρνη είχα την τύχη να έχω συνάδελφο τον καθηγητή Έρικ

Τζόουνς, έναν υπέρμαχο της σφαιρικής θεώρησης της ιστορίας, του οποίου το βιβλίο *The European Miracle* αποτέλεσε για μένα σταθερό σημείο αναφοράς.

Δεν διεκδικώ δάφνες πρωτοτυπίας για το βιβλίο μου – με μόνη εξαίρεση τη μέθοδο. Αρχικά έδωσα αυτές τις διαλέξεις σε φοιτητές στην Αυστραλία, οι οποίοι είχαν ήδη διδαχθεί σε υπερβολικό βαθμό αυστραλιανή ιστορία, ενώ ήξεραν ελάχιστα για τον πολιτισμό του οποίου αποτελούν μέρος.

Η παρούσα έκδοση είναι η τρίτη και περιλαμβάνει μια επιπλέον ενότητα που πραγματεύεται τον δέκατο ένατο και τον είκοστο αιώνα.

ΤΖΟΝ ΧΙΡΣΤ

ΙΝΤΕΡΛΟΥΔΙΟ

Το κλασικό αίσθημα

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ, ΛΟΓΙΟΙ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΠΙΣΤΕΥΑΝ ότι η τέχνη, η λογοτεχνία και η παιδεία ίσως να έφτασαν στο επίπεδο της αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης, ποτέ όμως δεν το ξεπέρασαν. Γι' αυτό και το χαρακτήρισαν κλασικό: άριστο. Επί δύο αιώνες οι άνθρωποι διαφωνούσαν για τα επιτεύγματα των αρχαίων έναντι των συγχρόνων. Η διαμάχη συμβιβάστηκε τον δέκατο έβδομο αιώνα, όταν αποδείχθηκε ότι η ελληνική επιστήμη είχε σφάλει σχετικά με τον Ήλιο, τη Γη, τους πλανήτες και τους αστέρες. Στο εξής, το δέος προς τους κλασικούς θα μειωθεί, ενώ θα αυξηθεί η προσδοκία για ό,τι θα μπορούσαμε να επιτύχουμε εμείς, οι σύγχρονοι. Ωστόσο, σε ορισμένους τομείς το συγγραφικό έργο της αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης παραμένει η αφετηρία μας. Στρέφοντας το βλέμμα προς αυτούς τους γίγαντες, διατηρούμε την πιθανότητα να συλλάβουμε το «κλασικό αίσθημα».

Οι τρεις μεγάλοι φιλόσοφοι της Αθήνας – ο Σωκράτης, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης – δεσπόζουν στη φιλοσοφία μέχρι σήμερα. Έχει ειπωθεί ότι ολόκληρη η δυτική φιλοσοφία δεν είναι παρά υποσημειώσεις στον Πλάτωνα. Τους τρεις αυτούς άνδρες συνέδεαν στενοί δεσμοί. Ο Πλάτων κατέγραψε τα λόγια του Σωκράτη, ο οποίος αντιμετώπιζε τη φιλοσοφία όπως μια συζή-

τηση με τους συντρόφους του, ο δε Αριστοτέλης ήταν μαθητής του Πλάτωνα.

Ο Σωκράτης δεν ισχυριζόταν ότι δίδασκε την αλήθεια. Παρουσίαζε τη μέθοδο που οδηγούσε σε αυτή, πράγμα που στην ουσία σήμαινε να θέτει κανείς τα πάντα υπό εξέταση, να μην αποδέχεται τίποτα με βάση τη φαινομενική του αξία, και να θεωρεί δεδομένο ότι οι κοινές αντιλήψεις στερούνται λογικής βάσης. Ο Σωκράτης έθετε ένα φαινομενικά απλό ερώτημα: Ποιος άνδρας είναι ενάρετος; Κάποιος από τους μαθητές του θα έδινε μια απάντηση, ο δε Σωκράτης στην πορεία της συζήτησης θα αποδείκνυε ότι είχε σαθρό υπόβαθρο. Οπότε ο ίδιος ή κάποιος άλλος συνομιλητής του θα έκανε ακόμη μία απόπειρα – αλλά με μεγαλύτερη προσοχή αυτή τη φορά. Θα ακολουθούσαν επιπλέον ερωταπαντήσεις και περαιτέρω βελτίωση του συλλογισμού. Ο Σωκράτης πίστευε ότι αν διέθετες νοητική διαύγεια και οξυδερκεια θα προσέγγιζες την αλήθεια. Δεν χρειαζόταν να πασχίσεις για να τη βρεις ή να διεξαγάγεις μεγάλη έρευνα. Η αλήθεια υπάρχει· οφείλεις να ασκήσεις τον νου σου ώστε να τη συλλάβεις.

Η μέθοδος αυτή φέρει ακόμη το όνομά του: σωκρατική μέθοδος. Σκοπός της είναι να επιτύχει αυτό που γίνεται στα πανεπιστημιακά μαθήματα, όπου ο καθηγητής δεν βρίσκεται εκεί για να διδάξει διά της επιβολής αλλά για να βοηθήσει τους φοιτητές να σκεφτούν καθαρά και να προκύψει μια γόνιμη συζήτηση. Ένα τέτοιο παράδειγμα θα μπορούσε να έχει ως εξής:

Καθηγητής: Αμάντα, τι είναι επανάσταση;

Αμάντα: Η ανατροπή μιας κυβέρνησης διά της βίας.

Καθηγητής: Κι αν πρόκειται για μια πολιτεία όπου κυβερνά ένας

βασιλιάς και ο αδελφός του βασιλιά τον δολοφονεί και καταλαμβάνει αυτός τον θρόνο του – αυτό είναι επανάσταση;

Αμάντα: Ω, όχι!

Καθηγητής: Άρα κάθε περίπτωση όπου χρησιμοποιείται βία προκειμένου να αλλάξει η κυβέρνηση δεν συνιστά επανάσταση;

Αμάντα: Εε, όχι, όχι κάθε περίπτωση.

Καθηγητής: Άρα τι άλλο χρειάζεται, εκτός από τη χρήση βίας, για να έχουμε επανάσταση;

Υπάρχει μια παγίδα σε αυτή τη μέθοδο. Οι ευφυείς μπορούν να τα πάνε καλά μαζί της χωρίς απαραίτητα να έχουν πολλές γνώσεις.

Ο Σωκράτης, ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης ζούσαν στην Αθήνα την περίοδο της δημοκρατίας, τον πέμπτο και τέταρτο αιώνα π.Χ. Και οι τρεις ασκούσαν κριτική στο πολίτευμα, ο Σωκράτης μάλιστα ήρθε σε σύγκρουση με τη δημοκρατική Αθήνα. Δικάστηκε με την κατηγορία της ασέβειας προς τους θεούς και της διαφθοράς των νέων. Υπερασπιζόμενος τον εαυτό του είπε ότι δεν είχε υποχρεώσει κανέναν να ενστερνιστεί τις απόψεις του· έθετε απλώς ερωτήματα στους ανθρώπους ώστε να βασιζούν τις πεποιθήσεις τους σε κάποια αιτιολογία. Κρίθηκε ένοχος από ένα σώμα 501 αθηναίων πολιτών, αλλά με μικρή διαφορά ψήφων. Οι δικαστές έπρεπε κατόπιν να αποφασίσουν ποια ποινή θα επιβάλουν. Η κατηγορούσα αρχή ζήτησε τον θάνατο. Στο σημείο αυτό το αναμενόμενο ήταν ο κατηγορούμενος να πάρει απολογητικό ύφος, να επικαλεστεί τη γυναίκα του και τα παιδιά του και να εκλιπαρήσει για επιείκεια. Ο Σωκράτης αρνήθηκε να συρθεί στα πόδια τους. Ποια, λοιπόν, τους ρώτησε, θα ήταν η κατάλληλη ποινή για κάποιον που σας ενθάρρυνε να αναπτύξετε τη σοφία και το ήθος

σας; Μια ισόβια σύνταξη ίσως! Θα μπορούσατε να επιβάλετε την εξορία ως ποινή, αλλά αν με διώξετε από την πόλη θα κάνω το ίδιο και στην επόμενη. Οπουδήποτε βρεθώ, είπε ο Σωκράτης, δεν μπορώ να ζήσω χωρίς να ερευνώ τον εαυτό μου και τους άλλους: «Ανεξέταστη ζωή δεν αξίζει να τη ζεις». Θα μπορούσατε να μου επιβάλετε πρόστιμο, αλλά έχω ελάχιστα να πληρώσω – δεν είμαι πλούσιος. Οι μαθητές του, απελπισμένοι από τη στάση του, προσφέρθηκαν να πληρώσουν ένα γερό πρόστιμο. Οι δικαστές όμως, όπως αναμενόταν, τάχθηκαν υπέρ της θανατικής ποινής.

Στην Αθήνα οι εκτελέσεις συνήθως γίνονταν αμέσως, η συγκεκριμένη όμως καθυστέρησε λόγω μιας θρησκευτικής γιορτής. Ο Σωκράτης είχε τη δυνατότητα να αποδράσει, πράγμα που οι αρχές πιθανόν και να εύχονταν. Αλλά αρνήθηκε την επιλογή αυτή. Γιατί να παλέψω, είπε, για να κρατηθώ στη ζωή αφού δεν γίνεται να ζήσω για πάντα; Σκοπός δεν είναι να ζει κανείς, αλλά το να ζει ενάρετα. Είχα μια καλή ζωή σεβόμενος τους νόμους της Αθήνας και είμαι έτοιμος να δεχτώ την ποινή μου. Παρέμεινε αληθινός φιλόσοφος μέχρι το τέλος. Όταν του έβγαλαν τις αλυσίδες, σχολίασε το πόσο κοντά βρίσκονται ο πόνος με την ευχαρίστηση.

Η εκτέλεση θα γινόταν διά του δηλητηριασμού με κώνειο. Οι μαθητές του τον εκλιπαρούσαν να το καθυστερήσει· έπρεπε να πει το δηλητήριο με το τέλος της μέρας και ο ήλιος δεν είχε ακόμη πέσει πίσω από τους λόφους. Ο Σωκράτης απάντησε ότι θα γινόταν περίγελος του εαυτού του εάν προσπαθούσε να μείνει προσκολλημένος στη ζωή. Ήπιε το κώνειο με απόλυτη ηρεμία και χωρίς να δείξει αποστροφή. Σκοτώνει πολύ γρήγορα.

Μίλπσα για τον θάνατο του Σωκράτη τασσόμενος υπέρ του φιλοσόφου. Είναι άραγε δυνατόν να πεις την ιστορία από την πλευρά της κατηγορούσας αρχής; Ο γιος ενός από τους κατηγορούς παρακολουθούσε τις φιλοσοφικές συζητήσεις του Σωκράτη· αργότερα εγκατέλειψε τις σπουδές του και έγινε μέθυσος. Δεν είχε δίκιο ο κατηγορος όταν έλεγε ότι ο Σωκράτης ήταν επικίνδυνος; Αν εξετάζουμε το καθετί, αποπροσανατολιζόμαστε – δεν μπορούμε να ζήσουμε μόνο με τη λογική. Πρέπει να υπάρχουν έθιμα, συνήθειες, θρησκεία που να δίνουν στα άτομα μια κατεύθυνση και να κάνουν την ύπαρξη της κοινωνίας εφικτή.

Το ζήτημα είναι πολύπλοκο. Η δική μας κουλτούρα κλίνει υπέρ του Σωκράτη. Δεν ήταν πάντα έτσι, αλλά η περιγραφή του θανάτου του από τον Πλάτωνα διασώθηκε με αποτέλεσμα να τον καταστήσει προστάτη άγιο της μεθόδου των ερωταποκρίσεων.

Ο Πλάτων παραμένει η αφετηρία για ένα κεντρικό φιλοσοφικό ερώτημα: Αποτελεί η εμπειρία των αισθήσεών μας αξιόπιστο οδηγό για την πραγματικότητα; Ο Πλάτων πίστευε ότι αυτό που βλέπουμε και ζούμε στον κόσμο είναι μόνο σκιώδεις αναπαραστάσεις όσων υπάρχουν σε τέλεια μορφή σε κάποιο άλλο υψηλό, πνευματικό βασίλειο. Εδώ υπάρχουν τα συνηθισμένα τραπέζια αλλά υπάρχει και μια τέλεια μορφή τραπέζιού κάπου αλλού. Ακόμα και αφηρημένες ιδέες όπως «δίκαιο» και «καλό» υπάρχουν σε τέλεια μορφή κάπου αλλού. Από αυτό το βασίλειο προέρχονται οι άνθρωποι· τώρα, ασκώντας τον νου και το πνεύμα τους, πρέπει να το ανακαλύψουν εκ νέου. Ο Πλάτων είναι ο

μεγάλος ιδεαλιστής φιλόσοφος: απέρριπτε την υλιστική θεώρηση του κόσμου.

Ο Πλάτων γνώριζε ότι ο κοινός νους θα απέρριπτε τη θεωρία του· για αυτούς είχε μια απάντηση που παραμένει ισχυρή. Φανταστείτε μια ομάδα ανθρώπων αλυσοδεμένων στο βάθος μιας σπηλιάς. Δεν μπορούν να κοιτάξουν προς το φως στην είσοδο της σπηλιάς πίσω τους, μπορούν μόνο να δουν το εσωτερικό της σπηλιάς. Έξω από τη σπηλιά υπάρχει ένας δρόμος και πέρα από τον δρόμο μια μεγάλη φωτιά που ρίχνει το φως της μέσα στη σπηλιά. Καθώς άνθρωποι, ζώα και κάρα διασχίζουν τον δρόμο, οι σκιές τους θα πέσουν στο πίσω τοίχωμα της σπηλιάς, αφού προς στιγμὴν φράζουν το φως της φωτιάς. Οι αλυσοδεμένοι θα βλέπουν μόνο τις σκιές· θα τους δίνουν ονόματα και θα συζητούν για αυτές· θα τις αναλύουν· θα πιστεύουν ότι οι σκιές είναι η πραγματικότητα. Ύστερα βγάλτε ένα άτομο έξω από τη σπηλιά. Στην αρχή θα τυφλωθεί από το φως, και μετά τα χρώματα και τα τρισδιάστατα αντικείμενα θα του προκαλέσουν σύγχυση και κατάπληξη. Μα εκεί κάτω, λέει, εμείς νομίζαμε... Ναι, εκεί κάτω δεν μπορούσατε να δείτε την αλήθεια.

Ο Αριστοτέλης, μαθητής του Πλάτωνα, ήταν αυτός που συστηματοποίησε τη γνώση για τον φυσικό κόσμο και το σύμπαν, τόσο για τη Γη όσο και για τις ουράνιες σφαίρες. Ήταν η δική του θεωρία περί της γης ως κέντρου του σύμπαντος που καταρρίφθηκε κατά την Επιστημονική Επανάσταση τον δέκατο έβδομο αιώνα. Ωστόσο, οι κανόνες του Αριστοτέλη περί λογικής σκέψης παραμένουν. Μας έδωσε τον συλλογισμό, μια λογική διαδικασία σε τρία μέρη, ο οποίος ξεκινά με μια γενική και αφηρημέ-

νη θέση (τη μείζονα προκειμένη), μεταβαίνει σε μια ειδική και συγκεκριμένη (την ελάσσονα προκειμένη), για να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα. Ένα παράδειγμα:

Όλες οι γάτες έχουν τέσσερα πόδια.

Η Μίλιγκαν είναι γάτα.

Άρα: Η Μίλιγκαν έχει τέσσερα πόδια.

Είναι σωστό αυτό το συμπέρασμα; Για να φτάσει ένας συλλογισμός σε σωστό συμπέρασμα, οι δύο προκειμένες προτάσεις πρέπει να είναι αληθείς και το επιχείρημα που διατυπώνεται έγκυρο. Στην περίπτωση μας, οι γάτες όντως έχουν τέσσερα πόδια και η Μίλιγκαν υποθέτουμε πως είναι γάτα. Οπότε οι προκειμένες προτάσεις είναι αληθείς. Είναι όμως έγκυρο το επιχείρημα; Ναι – αν η Μίλιγκαν είναι γάτα, και αν κάθε γάτα έχει τέσσερα πόδια, τότε η Μίλιγκαν πρέπει πράγματι να έχει τέσσερα πόδια. Ιδού ένα άκυρο επιχείρημα για τη Μίλιγκαν:

Όλες οι γάτες έχουν τέσσερα πόδια.

Η Μίλιγκαν έχει τέσσερα πόδια.

Άρα: Η Μίλιγκαν είναι γάτα.

Το συμπέρασμα είναι εσφαλμένο, ακόμα κι αν οι προκειμένες είναι σωστές, επειδή δεν υπάρχει σχέση λογικής αναγκαιότητας ανάμεσα στη Μίλιγκαν και στις γάτες (θα μπορούσε κάλλιστα να είναι σκύλος). Ενδεχομένως να έχουμε έγκυρο επιχείρημα αλλά εσφαλμένο συμπέρασμα· αυτό θα συνέβαινε στην περίπτωση που κάποια από τις προκειμένες δεν ήταν ορθή. Για παράδειγμα:

Όλες οι γάτες είναι μαύρες.

Η Μίλιγκαν είναι γάτα.

Άρα: Η Μίλιγκαν είναι μαύρη.

Το επιχείρημα είναι έγκυρο, αλλά το συμπέρασμα εσφαλμένο, διότι δεν αληθεύει η πρώτη προκειμένη. Υπάρχουν κανόνες βάσει των οποίων προσδιορίζονται και κατονομάζονται όλοι οι τρόποι με τους οποίους ένας συλλογισμός μπορεί να στηρίζεται σε λαθεμένη λογική. Βλέπετε λοιπόν γιατί λένε ότι οι αρχαίοι Έλληνες μας δίδαξαν την ορθολογική σκέψη.

Η σύγχρονη δυτική ιατρική ανάγει την προέλευσή της στους Έλληνες και συγκεκριμένα στον Ιπποκράτη, ο οποίος έζησε στην Αθήνα κατά τον χρυσό αιώνα της, τον πέμπτο αιώνα π.Χ. Τα γραπτά του διασώθηκαν, αν και είναι σχεδόν βέβαιο ότι τα συνέταξαν κάποιοι συγγραφείς που εργάστηκαν σύμφωνα με τις δικές του μεθόδους και αρχές. Ο Ιπποκράτης εφάρμοσε τη λογική προκειμένου να κατανοήσει την ασθένεια, θεωρώντας δεδομένο ότι τα αίτιά της ήταν φυσικά και διαχωρίζοντάς την από τη μαγεία, τη μαγανεία και τη θεία παρέμβαση. Μελέτησε επιστημονικά την εξέλιξη των ασθενειών και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες προσβάλλουν τον άνθρωπο. Οι προσπάθειές του να εντοπίσει πρότυπα στην εμφάνιση της ασθένειας τον κατέστησαν τον πρώτο επιδημιολόγο. Επέβαλε στους γιατρούς την ιερή υποχρέωση να είναι ηθικοί άνθρωποι, γεμάτοι διακριτικότητα, αφοσιωμένοι στην υγεία των ασθενών τους· για την ακρίβεια, το έργο του όρισε την ιατρική ως επάγγελμα. Σε πολλές χώρες έως και σήμερα οι φοιτητές της ιατρικής δίνουν έναν όρκο που εκείνος έγραψε και που φέρει το όνομά του: ο όρκος του Ιπποκράτη,

όπου επιπλέον αποκαλύπτεται η θέση της ιατρικής την εποχή του Ιπποκράτη:*

Θα χρησιμοποιώ τη θεραπεία προς όφελος των ασθενών κατά τη δυνατότητα και την κρίση μου, αλλά ποτέ για να βλάψω ή να αδικήσω. Δεν θα δώσω θανατηφόρο φάρμακο σε κάποιον ακόμα κι αν μου το ζητήσει, ούτε θα του υποδείξω κάτι τέτοιο, και δεν θα δώσω σε γυναίκα φάρμακο που να επιφέρει διακοπή της κύησης. Σε όσα σπίτια πηγαίνω θα μπαίνω για να ωφελήσω τον ασθενή, απέχοντας από κάθε εσκεμμένη βλάβη ή φθορά, και ιδίως από οποιαδήποτε γενετήσια πράξη με άνδρες ή γυναίκες, ελεύθερους ή δούλους. Όσα τυχόν βλέπω ή ακούω για τον βίο των ανθρώπων, είτε κατά τη διάρκεια της θεραπείας είτε πέρα από αυτή, που δεν πρέπει να διαδοθούν ευρέως, θα τα αποσιωπώ θεωρώντας τα απόρρητα. Θα διάγω τον βίο και την τέχνη μου με αγνότητα και ευσέβεια.

Ο Ιπποκράτης όμως βάρυνε τη δυτική ιατρική με ένα σημαντικό λάθος που προέκυψε από την αρχαιοελληνική αναζήτηση της απλότητας. Διακήρυξε ότι ο άνθρωπος αποτελείται από τέσσερα στοιχεία ή χυμούς, η δε υγεία του σώματος εξαρτάται από την ισορροπία στην κατανομή τους: το αίμα, το φλέγμα, την κίτρινη χολή και τη μέλαινα χολή. Έως τον δέκατο ένατο αιώνα χρησιμοποιούνταν βάσει αυτής της αρχής η βδελλοθεραπεία, όταν το αίτιο της ασθένειας αποδιδόταν στο πλεονάζον αίμα. Από την άποψη αυτή, η αποδοχή του Ιπποκράτη ως κλασικού κράτησε περισσότερο απ' όσο έπρεπε.

Οι αρχαίοι Έλληνες υπερέιχαν των Ρωμαίων σχεδόν σε

* Πρόκειται για μια μη ολοκληρωμένη εκδοχή του πρωτότυπου όρκου –σε ελεύθερη απόδοση–, από τις πολλές που δημιουργήθηκαν προκειμένου να ανταποκριθούν στις ανάγκες της σύγχρονης ιατρικής πραγματικότητας.

όλους τους κλάδους της επιστήμης, όχι όμως και στο δίκαιο. Το ρωμαϊκό δίκαιο αναπτύχθηκε συγκροτημένα, ενσωματώνοντας σε νόμους τις αποφάσεις των δικαστών και τα υπομνήματα των νομομαθών. Παρόλο που οι Ρωμαίοι υπήρξαν περισσότερο πραγματιστές από τους Έλληνες, η νομική σκέψη τους είχε αρκετές δόσεις αρχαιοελληνικού ιδεαλισμού. Εξετάζοντας τους νόμους των κατακτημένων λαών, έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στα κοινά τους γνωρίσματα. Πώς θα έπρεπε, με τη σύμφωνη γνώμη όλων, να λειτουργεί τελικά ο νόμος; Η πορεία αυτής της έρευνας οδήγησε στην αντίληψη ότι υπήρχε ένας φυσικός νόμος –τέλειος στη μορφή– τον οποίο κάθε επιμέρους κοινωνία θα έπρεπε να χρησιμοποιεί για να βελτιώσει τη νομοθεσία της, και κάθε αφοσιωμένη στη δικαιοσύνη κοινωνία θα όφειλε να τηρεί.

Η πλέον ολοκληρωμένη σύνοψη του ρωμαϊκού δικαίου συντέθηκε τον έκτο αιώνα μ.Χ. με διαταγή του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, διοικητή του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας, η οποία είχε διασωθεί από την έφοδο των Γερμανών. Η επιρροή του Ιουστινιάνειου Κώδικα, όταν ανακαλύφθηκε εκ νέου τον ενδέκατο αιώνα, ήταν τεράστια. Υπήρξε μικρότερη στην Αγγλία, όπου το εθιμικό δίκαιο είχε ήδη γίνει θεσμός, ωστόσο επηρέασε το αγγλικό ενοχικό δίκαιο. Ας εξετάσουμε δύο σχετικά ζητήματα.

Ας πάρουμε, παραδείγματος χάριν, μια σύμβαση μίσθωσης. Αν κλαπεί ένα υπό μίσθωση άλογο, ποια είναι η νομική ευθύνη του μισθωτή; Απάντηση: υποχρεούται να καταβάλει το τίμημα του αλόγου στον ιδιοκτήτη του, διότι όφειλε να το είχε προσέξει.

(Στις μέρες μας τέτοια θέματα τα χειρίζονται οι ασφάλειες, κάτι που οι Ρωμαίοι δεν διέθεταν.) Εάν όμως το άλογο είχε κλαπεί διά της βίας, ο μισθωτής δεν είχε ευθύνη. Δεν θα όφειλε να είχε θέσει σε κίνδυνο τον εαυτό του για να προστατέψει το άλογο κάποιου άλλου. Αν όμως ο μισθωτής είχε κρατήσει το άλογο πέρα από τον συμφωνημένο χρόνο μίσθωσης, ήταν δική του η ευθύνη για την απώλεια, ακόμα κι αν το άλογο αφαιρέθηκε διά της βίας.

Ας πάρουμε την περίπτωση ενός χρυσοχόου που έχει δεσμευτεί με συμβόλαιο να κατασκευάσει ένα δαχτυλίδι. Είναι σύμβαση για την πώληση του δαχτυλιδιού ή για τη μίσθωση εργασίας του χρυσοχόου; Πρόκειται για διαφορετικές συμβάσεις όπου εφαρμόζονταν διαφορετικοί κανόνες. Η απάντηση εξαρτάται από το ποιος παρείχε τον χρυσό. Εάν παρείχε τον χρυσό ο πελάτης, επρόκειτο για μίσθωση εργασίας του χρυσοχόου. Εάν παρείχε τον χρυσό ο χρυσοχός, επρόκειτο για σύμβαση πώλησης.

Βλέπετε πόσο διεξοδικός και αναλυτικός ήταν ο νόμος, καθώς και την αποφασιστικότητα των συντακτών του να καθιερώσουν δίκαιες αρχές σε κάθε παραλλαγή των ανθρώπινων συναλλαγών. Ίσως εμείς να προτιμούσαμε να κάνουμε τα πράγματα διαφορετικά, όποιο όμως και αν είναι το πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε, ξέρουμε ότι έχει ήδη τεθεί. Ενώπιον αυτού του σπουδαίου πνευματικού οικοδομήματος –για το οποίο πολλές διάνοιες εργάστηκαν ανά τους αιώνες– αισθανόμαστε ασήμαντοι. Αυτό είναι το κλασικό αίσθημα.

Ο διακεκριμένος αυστραλός ιστορικός Τζον Χιρστ συνθέτει το πανόραμα της ευρωπαϊκής ιστορίας ξεκινώντας από την αρχαιότητα και φτάνοντας ως τις μέρες μας. Σε κάθε κεφάλαιο του ανά χείρας βιβλίου εστιάζει σε μια συγκεκριμένη πτυχή: στην εξέλιξη των μορφών διακυβέρνησης· στην προέλευση και στην ποικιλία των γλωσσών στον ευρωπαϊκό χώρο· στα παιχνίδια εξουσίας μεταξύ παπών και αυτοκρατόρων, καθώς και στις επιδρομές και τις κατακτήσεις που διαμόρφωσαν τη φυσιογνωμία της ηπείρου. Κατά την πορεία των γεγονότων, ο αναγνώστης έχει επίσης την ευκαιρία να γνωρίσει έναν απίθανο πρωταγωνιστικό θίασο: από ευσεβείς ιππότες έως φιλοπόλεμους πάπες, από γερμανούς ρομαντικούς έως γάλλους επαναστάτες, από απλούς ανθρώπους έως ιδιοφυείς ηγέτες.

Εμπλουτισμένο με χάρτες, διαγράμματα και εικόνες, το σύγγραμμο αυτό βιβλίο είναι μια οξυδερκής, προκλητική αλλά και χιουμοριστική καταγραφή της εξέλιξης ενός από τους σημαντικότερους ανθρώπινους πολιτισμούς.

Θα το διαβάσετε σε δυο μέρες αλλά θα το θυμάστε μια ζωή.

ISBN: 978-960-566-000-0

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 6000